

J.F. Willumsens portrætter: Vild med iscenesættelse

por'træt subst.: *-tet, plur. -ter*: billede af en person
*min faders p. hænger på væggen; i sin roman
giver han et p. af den store skuespiller – [fra fransk
portrait egl. perf.partc. af ældre fransk *peindre* af
latin *portrahere* af *pro* frem, og *trahere* trække]*
Politikens NUDANSK ORDBOG

i'scene - sætte -else: *forfatteren skal selv i. sit
stykke; - (overf.) man havde iscenesat en festlig
modtagelse af olympiadedeltagerne – syn.: jf.
INSTRUERE*
Politikens NUDANSK ORDBOG

“Iscenesætte” betyder at præsentere eller arrangere noget på en bestemt måde. Den danske kunstner Jens Ferdinand Willumsen (1863-1958) var vild med at skabe portrætter, og han iscenesatte sine modeller og sig selv i mange kunstværker.

På J.F. Willumsens Museum ser du portrætter, hvor end du vender dig. De er malet, modelleret eller fotograferet af Willumsen, og de forestiller ham selv og alle de mennesker, der omgav ham som familie, venner og modeller. Som kunstner var han optaget af at skildre mennesker og fortolke menneskelige følelser. Det er derfor, det vrirler med mennesker – og portrætter – i hans kunst.

At være sig selv – eller en helt anden?

Tænk du over, hvornår du er dig selv? Måske eksperimenterer du med *roller* og *identiteter* på internettet? Fx på Arto eller Facebook, hvor man kan oprette profiler og *iscenesætte* sig selv, som man vil – måske som en mere sporty udgave af sig selv eller som en helt anden.

Har du en profil på internettet? Og hvordan har du iscenesat dig selv?

Som kunstner kunne Willumsen også *iscenesætte* de mennesker, han skabte portrætter af ved hjælp af forskellige malemåder, farver, former og *kompositioner*.

Hvad er et portræt?

Et portræt er et kunstværk, som forestiller én eller flere personer, der lever eller har levet. Man *sidder model* for en kunstner, når man bliver *portrætteret*. Kunstneren søger ofte både at karakterisere modellens udseende, det ydre, og personlighed, det indre, i portrættet.

Når vi ser et portræt, kan vi måske regne ud, hvad personen arbejder med og bruger sin fritid på – ud fra beklædning, symboler osv. Vi kan måske også fornemme i hvilket humør, personen er ud fra kunstnerens brug af farver og valg af *komposition*.

Mange portrætter bestilles af den, der skal portrætteres. Andre portrætter bliver til, fordi kunstneren er optaget af en person og har lyst til at portrættere ham eller hende.

Portrætter kan inddeles i forskellige kategorier. Malede portrætter kaldes fx brystportrætter, knæportrætter og helfigursportrætter. Inden for skulptur kaldes portrætterne fx for portræthoveder, portrætrelieffer og statuer.

J.F. Willumsen: *Et øje*. Keramisk prøvestykke. 1891. Glaseret lertøj. 9 x 11 cm

Sjælens spejl

Øjnene er noget af det første, vi registrerer, når vi ser et andet menneske. Det samme sker, når du ser et portræt.

Willumsen var optaget af at fortolke menneskelige følelser i sin kunst. Derfor vrimler det med portrætter og *figurer*, dvs. mennesker, i hans kunst. Og det er måske også derfor, han skabte *Et øje*. Øjet er åbent og kigger lige frem.

Øjnene kaldes for "sjælens spejl". Fordi de røber, hvordan vi har det. Om vi er triste, spændte eller lykkelige.

At se på portrætter handler ofte om at se tværs igennem et menneske og fornemme personens humør, tanker og drømme.

Her kan du læse om nogle af Willumsens portrætter, som væver sig ind i hans liv og kunstneriske eksperimenter.

Selvportrætter – en kunstner iscenesætter sig selv

Willumsen udførte mange selvportrætter. Arbejdet med selvportrætterne var en måde, han undersøgte sin *identitet* på og definerede sig selv som kunstner. Dvs. at han blev bevidst om sin egen personlighed og livsmål.

Her ser du et par eksempler på hans selvportrætter. Det første er lavet i 1885, da han var en helt ung kunstner. Det sidste er fra 1954, hvor han var over 90 år.

J.F. Willumsen: *Selvportræt*. 1885. Olie på lærred. 41 x 34 cm

J.F. Willumsen: Selvportræt. 1932. Olie på lærred. 92 x 73 cm

Prøv at sammenligne selvportræterne fra 1885 og 1932.

I begge billeder kigger Willumsen direkte på os. Det er som om, at han går i dialog med beskueren. Alligevel er billederne meget forskellige.

Ungdomsportrættet er malet i en *naturalistisk stil*. Det betyder, at Willumsen forsøgte at kopiere den setevirkelighed lige så nøjagtigt, som et fotografi kopierer et udsnit af virkeligheden.

Det andet portræt fra 1932, som Willumsen malede, da han var blevet 69 år, er malet i en helt anden stil, som kaldes *ekspressionisme*. Det engelske *expression* betyder *udtryk*, og ekspressionisme handler om kunstnerens personlige udtryk og fortolkning af virkeligheden. De store ensfarvede farveflader, den sorte *kontur* om det hvide hår og øjne og de kulsorte skygger i ansigtet er noget, som Willumsen selv har lagt til. Sådan så han ikke ud i virkeligheden.

Måske kommer du til at tænke på tegneserier, når du ser portrættet på grund af forenklingen af *figuren* til konturer og ensfarvede flader.

Hvilket af de to selvportrætter synes du, fortæller mest om Willumsen? Hvorfor?

J.F. Willumsen: Selvportræt på sengen i lejligheden i Børsgade. 1899/1900. Aftryk af glasplade.
13 x 17,3 cm

Willumsen tog mange selvportrætter med et kamera. Her ser du et af de mere specielle. Han ligger nøgen på sin seng med armene bag hovedet. Som om han ikke ved, at der bliver taget et fotografi. Men det vidste han godt, for han har taget fotografiet med en fjernudløser. Fjernudløserens ledning ligger på hans højre underarm. Det er derfor korrekt at sige, at selvportrættet er *iscenesat*. Willumsen har nøje arrangeret, hvordan fotografiet skulle se ud for at skabe en helt bestemt stemning.

Hvordan vil du beskrive Willumsens *kropssprog* i selvportrættet?

Hvorfor et nøgent selvportræt?

Da Willumsen tog selvportrættet boede han alene. Han var gået fra sin første kone Juliette, og han havde forelsket sig i Edith. Men hun var rejst til USA, fordi det var svært at være kæreste med Willumsen, som stadig var gift med Juliette.

Ved siden af Willumsen ligger et lille fotografi af en nøgen kvinde, som ligner Edith. Hans selvportræt var måske en kærlig hilsen til hende.

Hvordan kan man udtrykke sin kærlighed i et billede? Hvordan ville du gøre det?

Familieportræt med mere

J.F. Willumsen: *Maleren og hans familie*. 1912. Olie på lærred. 230 x 243 cm

Familieportrættet fra 1912 viser Willumsen sammen med sin familie: Hustruen Edith og de to døtre Anse og Gersemi. Drengen til venstre i billedet hed Helge Melbin og var ikke i familie med Willumsen.

Hvad tror du, at Willumsen vil fortælle med billedet?

En måde at analysere billedet på er at undersøge, hvilke modsætninger, Willumsen sætter op i billedet. Prøv fx at sammenligne Willumsens og Ediths *kropssprog* og humør. Hvem passer ordene på?

mor far kunstner kvinde mand blid streng alvorlig mild venlig åben varm arbejde familie
koncentreret optaget travl lukket stresset ro energisk

Hvorfor tror du, at Willumsen *både* har fint festtøj på og pensel og palet i hænderne?

Den røde baggrundsfarve fylder meget i billedet. Hvilken stemning synes du, farven fremkalder? Er farven bare "rød", eller kan du se forskellige nuancer af den røde? Hvilken virkning giver det?

Fra selvportræt til monument

J.F. Willumsen: *En statue af kunstmaleren*. Skitse. 1941. Voks

Et af Willumsens mest specielle selvportrætter er en *skitse* i voks til "en statue af kunstmaleren". Hans idé var, at en statue i *naturlig størrelse* skulle opstilles foran hans kommende museum. Men den blev aldrig til noget.

I skitsen ser vi Willumsen majestætisk stående på en sokkel med pensel og palet i hænderne. Han kigger målsat frem for sig, og over skuldrene og på hovedet har han en hættekappe, som er fyldt ud af en blæsende modvind.

Hvorfor tro du, at Willumsen kaldte værket for "en statue af kunstmaleren" i stedet for "selvportræt"?

Hvilke associationer får du, når du ser den urokkelige skikkelse med hættekappe?

Skulpturen er uden tvivl det minde, Willumsen ønskede, at eftertiden skulle have af ham som kunstner. Måske var han blevet inspireret af de amerikanske tegneseriehelte Batman og Superman, som netop var blevet populære, til at iklæde sig en superhelt-dragt. En måde at vise omverdenen på, at han kunne noget særligt som kunstner – ligesom tegneserieheltene, der havde magiske evner og superkræfter.

Synes du, at man kan sammenligne superhelte med en kunstner? Hvorfor eller hvorfor ikke?

Bertel Thorvaldsen (1770-1844): Bertel Thorvaldsen med Håbets gudinde. Skitse. Ca. 1839

Da Willumsen arbejdede på statuen af kunstmaleren var han inspireret af billedhuggeren Bertel Thorvaldsens (1770-1844) selvportrætstatue. Thorvaldsen var 1800-tallets "kunstner-stjerne" og et stort forbillede for Willumsen. På Thorvaldsens Museum i København kunne Willumsen se Thorvaldsens selvportrætstatue hugget i marmor i *naturlig størrelse*.

Har du selv et forbillede eller et idol? Og hvordan bruger du det i dit liv?

Willumsens kvinder og ideer

J.F. Willumsen: *Frugtbarhed*. 1891. Radering. 24,7 x 34,2 cm

Få dage inden Willumsens kone, Juliette, fødte parrets første barn, tegnede Willumsen hende højgravid. Tegningen arbejdede han videre med i en radering. Den viser et *helfigursportræt* af Juliette. Hun er klædt i en lang kjole, og omkring maven har hun et ternet forklæde. Til højre har Willumsen tegnet et mønster med kornstrå, der breder sig opad igen og igen fra aksene. Nederst til højre har Willumsen skrevet et digt på fransk, som på dansk lyder:

Den gamle kunst har sit gamle sprog / Som man lidt efter lidt har lært af forstå / En ny kunst har et nydannet sprog / Som man må lære / Før man kan forstå det

Portrættet er meget forenklet. Du kan fx se, hvordan Juliettes hånd kun har antydningen af fingre, og hvordan øjne, næse og mund er enkle streger. En *kontur* omkranser også hele *figuren*.

Hvad tror du, at de voksende korn og akser kan være symbol på? Læg mærke til, hvordan Willumsen gentager kornstråenes skrå linjer i mønstret på Juliettes forklæde.

Hvad fortæller Willumsen med digtet? Og hvordan synes du, at vi skal forstå Willumsens digt i forhold til portrættet af Juliette og kornmotivet?

Da Willumsen udstillede raderingen, blev han kritiseret for at tegne som et lille barn. En anmelder skrev, at raderingen "nok maa være Kopier efter Tegninger, han har udført i en meget ung Alder – jeg antager i sit 5te Aar".

Hvorfor tror du, at Willumsen valgte at tegne sådan?

J.F. Willumsen: *Bjergbestigerske*. Skitse. 1902. Tempera og olie på lærred. 93,5 x 77,5 cm

J.F. Willumsen: *En bjergbestigerske*. Kompositionsskitse. 1913. Kul og sortkridt på papir. 48,2 x 39 cm

Da Willumsen mødte Edith blev han meget forelsket, og hun blev en kvinde, som han *portrætterede* igen og igen. Både i fotografi, maleri og skulptur.

Inden de blev gift, var Willumsen og Edith på rejse sammen i Alperne, og Willumsen fik ideen til et stort portræt af Edith, hvor hun skulle stå i det mægtige bjerglandskab.

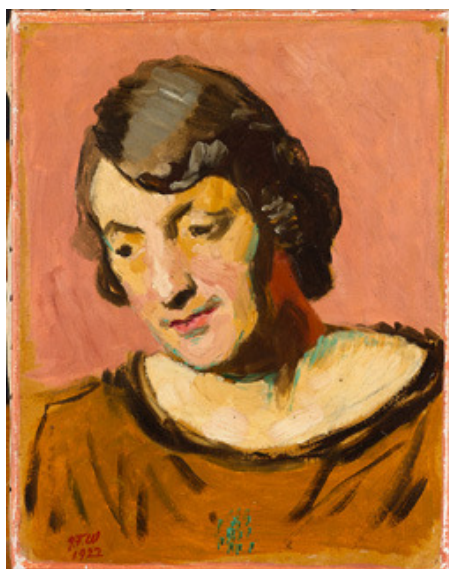
I hans tegnede *skitse* kan vi se, hvordan han forestillede sig, at det store billede skulle se ud. Tegningen viser billedets *komposition*.

Han malede også en skitse med Ediths ansigt og overkrop. Hendes hoved er drejet i *profil*. I baggrunden ser vi landskabets bjerge. Hun har en lys hat og rullekravesweater på, og en løs frakke hænger på hendes skuldre. Med højre hånd støtter hun sig til en vandrestav. Den venstre hånd hviler på hofte.

Hvad tror du, Edith kigger på? Eller lader hun sine tanker løbe og drømmene få plads? Hvilke drømme havde unge kvinder i begyndelsen af 1900-tallet?

Man kan sige, at vi i portrættet ser Edith gennem Willumsens øjne og pensel. Eller gennem *kunstnerens blik*, som det kaldes.

Prøv at beskrive Edith med fem ord. Hvilke *karaktertræk* vil Willumsen gerne fremhæve ved sin kæreste?

J.F. Willumsen: *Portræt af fru Edith Willumsen. Studie efter naturen*. 1922. Olie på lærred. 33 x 26 cm

Billedet af Edith er ikke ret stort. Willumsen kaldte billedet for *studie efter naturen*. Det betyder, at han har malet portrættet, mens Edith sad model for ham. Vi kan også se, at han har malet hurtigt. Med brede penselstrøg og uden ret mange detaljer.

Hvilket humør har Willumsen *portrætteret* Edith i?

Prøv at sammenligne portrættet med det andet portræt af Edith. Hvordan synes du, at Willumsens blik på Edith er anderledes?

J.F. Willumsen: *Fødselsdagskagen. En spøg*. 1943. Olie på lærred. 149 x 91 cm

Da Willumsen var 80 år malede han et billede med kæresten Michelle med kokkehue. De blå vinger er uden tvivl en reference til, at hun var hans *muse*, som gav ham inspiration til hans kunst. Ved første øjekast kan billedet ikke kaldes for et selvportræt. Men prøv at kigge efter. Hvilke *tegn* i billedet peger på, at billedet faktisk handler om Willumsen selv?

Jens Ferdinand Willumsen blev født i 1863. Billedets *signatur* fortæller, at han malede det i 1943.

Som "en spøg" har Willumsen eksperimenteret med at male et selvportræt, hvor han ikke selv var fysisk til stede. I stedet er selvportrættet blevet en gåde med tegn, der peger på Willumsens person. De grønne blade omkring hans fallerken er fx en reference til, at han netop på sin 80-års fødselsdag var blevet laurbærkranset af sine venner.

Kan døden males?

J.F. Willumsen: Himmelgåden. Skitse. 1936. Olie på lærred. 54 x 65 cm

J.F. Willumsen: Himmelgåden. 1938. Olie på lærred. 220 x 300 cm

Willumsens ansigt sidder på en tigerkrop, der svæver i rummet. Tigreren har ikke tiggerforben, men arme og hænder.

Er det en drøm, fantasi eller måske en forudsigelse?

Maleriet er en skitse til et stort billede, der hedder Himmelgåden. Vi kan sagtens genkende Willumsens ansigtstræk, arme og hænder. Faktisk holder han sine arme og hænder som i Maleren og hans familie fra 1912 (5). Men han har hverken pensel eller palet i hænderne.

Willumsen ville ikke fortælle, hvad billedet handler om. Han sagde, at man skulle læse billedet. Men vi ved, at billedet var det tredje billede i en billedserie, han kaldte Tizian døende.

Hvad tror du, Willumsen vil fortælle med billedet? Og hvorfor har han mon malet sig selv som en tigger?

J.F. Willumsen: Hoved af en død soldat på Carnisons Sygehus. 1886. Olie på lærred. 25,3 x 41 cm

Willumsen var ung, da han malede hovedet af en død soldat. Han malede billedet i løbet af en enkelt dag, den 16. maj 1886, hvor han sad på sygehuset foran den døde og malede.

Synes du, at man kan kalde billedet af den døde soldat for et portræt?

Hvad maler man, når man maler et portræt? Det ydre (kroppen) eller det indre (sjælen)? Eller begge dele?

Følsom natur – fantastisk fantasi

J.F. Willumsen: *Tåger og sneklatter på et bjerg*. 1938. Olie på lærred. 127 x 150 cm

Willumsen malede mange billeder af bjerge. Da han var ung, rejste han meget i bjergene i Norge og i Alperne i Sydeuropa. Da han blev gammel fandt han sine gamle fotografier og tegninger af bjerge frem og brugte dem til at male nye bjergbilleder efter.

Willumsen har malet en stejl bjergskråning med sneklatter, skyer og tåge. Men også meget mere! Han har helt sikkert brugt sin fantasi.

Et portræt viser altid et menneske, der lever eller har levet. Men måske er du parat til at udvide begrebet "portræt". For kan man ikke sige, at bjergbilledet faktisk er et portræt af Willumsens fantasi?

At analysere et portræt

Når du analyserer et portræt, er det godt at gøre dig klart, hvilke "medspillere", der indgår i læsningen.

Figur med portræt og heromkring "model" + "kunstner" + "beskuer"

J.F. Willumsen

Michelle B.

Portræt af Michelle B.

Er det fx modellen, der har bestilt portrættet, der bestemmer, hvordan det skal se ud? Eller er portrættet udtryk for *kunstnerens blik* på modellen? Eller er det din, dvs. beskuerens oplevelse af den portrætterede, der giver en bestemt analyse af værket?

Hvor meget kan et portræt sige?

Portrætfoto af J.F. Willumsen. 24. maj 1921. Fotograf: Thv. Larsen, Berlingske Tidende

Se først på portrættet. Læs derefter teksten, som i 1939 blev trykt sammen med portrætfotografiet.

"Kunstneren er tilsyneladende uældet trods sine 75 Aar. Sit Hoved bærer han fremdeles højt, og det lange, hvide Haar kroner det som en lys Hjelm. Ogsaa de stærke Bryn er hvide, og under dem synes Øjnene stærkere blaa med det på én Gang myndige og milde Blik."
(Svend Rindholt sagde dette om Willumsen i Berlingske Aftenavis, 25.2.1939)

Måske synes du, at portrætfotoet fortæller meget mere nu. Det er fordi tekst og billede forstærker hinanden.

Eksperimenter med at skrive en karakteristik til et portræt af dig selv eller en klassekammerat. Afprøv fx hvor meget teksten kan påvirke beskuerens opfattelse af den portrætterede.

Opgave

Tegn et portræt af dig selv uden at kigge i et spejl. Hvad er særligt ved dit ansigt? Prøv også at overdrive dine *karaktertræk*. Så bliver dit selvportræt til en *karikatur*.

Opgave

Arbejd med dit selvportræt som en gåde. Hvilke ting fortæller noget om dig, dit liv, din *identitet*? Lav en collage, hvor du bruger billeder af de ting, der betyder noget for dig. Kan dine venner, forældre og lærere regne gåden ud?

Opgave

Tag et portræffoto af dig selv, fx med en mobiltelefon. Eksperimenter med at *iscenesætte* dig selv på forskellige måder. Prøv også at være dig selv. Hvordan ser du ud, når du er "dig selv"?

Tekst: Marie Laulund.
Redaktion: Lisbeth Lund.